

ЗАГАДКОВІ СЕВРЮКИ: 5. ПРОБЛЕМА НАЗВИ. ТЕРИТОРІЯ І СТАН ЇЇ ЗАСЕЛЕНОСТІ

У статті ставиться проблема визначення етнімічної назви севрюків, оскільки література і джерела дають ряд її різночитань. Також уточнюються межі севрюцької етнічної території, зокрема, на півдні та південному заході.

Ключові слова: етнімізм, севрюки/севруки/сіврюки, територія, населення, місця проживання/мешкання, поселення, Лівобережжя.

Проблеми, які я хочу розглянути в цій публікації, як правило, вирішуються на самому початку дослідження, проте в даному випадку це стало можливим лише після розгляду матеріалу в ході вивчення генези, етнічної природи та етнокультурних особливостей севрюцької спільноти. Власне лише на цьому етапі дослідницького процесу я усвідомив, що і з назвою, і з визначенням етнічної території севрюків далеко не все ясно та однозначно.

Отже, спочатку спробуємо визначитися з головним терміном, який стосується нашої теми, а саме з етнімічною назвою*. Річ у тім, що в літературі, незважаючи на всю її, як ми бачили в попередніх публікаціях, нечисленність, немає однаковості стосовно терміна, яким позначали і позначають севрюцьку спільноту. Зокрема, хоч і утвердився переважно термін «севрюки», проте досить часто вживається також назва «севруки», можна зустріти й «сіврюки». Разом з тим при уважному вчитуванні в літературу виявляється цікавий факт: найбільш уживана сьогодні назва «севрюки» з'явилася спочатку в Росії. Не дарма вона повністю узгоджується саме з особливостями російської мови. Цю форму згаданої назви використовували вже Василь Сухоруков¹ у першій половині та Георгій Карпов² у другій половині XIX ст., а за ними й майже всі решта російських істориків, археологів, філологів, культурологів, аж до наших днів включно (Сергій Соловйов, Борис Рибаків, Надія Коткова, Георгій Анпілогов, Олександр Шенніков, Нела Багновська, Антон Ракітін та інші)³. Українські дослідники, які, до того ж, у кінці XIX – на початку XX ст. писали в більшості російською мовою, наслідуючи російських попередників та колег, і собі стали переважно вживати саме цю форму назви. Маються на увазі Михайло Володимирський-Буданов, Олександр Лазаревський, Дмитро Багалій, Лев Падалка, Микола Василенко⁴. Пізніше, у середині XX ст., назву «севрюки» вживав Антон Слюсарський⁵, який писав як російською, так і українською мовами.

У той же час частина дослідників, зокрема українських, використовує форму «севруки». Так, уже Андрій Стороженко у праці «Стефан Баторій і дніпровські козаки», яка з'явилася 1904 року, незважаючи на те, що написана вона російською мовою, вжив термін «севруки-севрюки»⁶. Форму «севруки» використовує Михайло Грушевський у третьому томі «Історії України-Руси», а також Олександр Андріяшев⁷. Також мовознавець, який досліджував топонімічні й етнімічні назви та їхній зв'язок з етнічною історією різних народів, Олексій Стрижак називає населення Сіверщини пізньосередньовічно-ранньомодерної доби «севруками (севрюками, северюками)»⁸. А от Олена Русина у працях, присвячених історії Сіверщини того ж періоду, послідовно використовує термін «сіврюки»⁹.

* Висловлюю вдячність за консультацію з мовознавчих питань етнологів п. Юрію Бідношій.

© Балушок Василь Григорович – кандидат історичних наук, фахівець з історичної етнології/антропології.

Цікаво, що форму «севруки» зустрічаємо і в присвяченій історії Лівобережної України книзі радянського російського медієвіста Володимира Мавродіна¹⁰. І це, судячи з усього, не випадково. По-перше, сам він є вихідцем з міста Рильська, що знаходиться на сучасній Курщині і колишній Сіверщині. А по-друге, у джерелах з України та Білорусі в переважній більшості випадків фігурує саме форма «севруки», у той час як російські документи та інші джерела, як правило, дають форму «севрюки». Форма ж «севрук/саврук» у російських джерелах дуже рідкісна, і зустрілася нам вона лише у вигляді кількох нечисленних антропонімів (імен), утворених від досліджуваної етнімічної назви. Нечисленні білоруські джерела, що походять із пізньосередньовічно-ранньонових часів, дають лише форму «севруки»¹¹. Подібними ж є й сучасні відетнімічні прізвища білорусів, утворені від «севрук/саврук»¹². І це не випадково, адже в білоруській мові можлива лише форма «севруки» («сявруки») і под. Українські джерела донесли до нас із досліджуваної епохи переважно антропонімію – прізвища і, менше, імена, утворені від досліджуваної етнімічної назви. Йі це у переважній більшості теж форма «севрук» і похідні від неї. Прізвища, утворені від «севрюк», зустрілися нам лише тричі (Севрюк, Севрюкович і Севрюченко)¹³, причому в останньому випадку – в переписній книзі 1666 року, яку уклали писарі, прислані з Московії, тобто етнічні росіяни. Стосовно випадків безпосередньої фіксації в українських джерелах досліджуваної епохи етнімічної назви севрюцької спільноти, слід зазначити, що їх зовсім не багато. Але вони все ж є. Це, зокрема, датоване 1620-м роком оповідання Петра Могили про «севруків», які в лісі на річці Оріль зустріли пустельника Григорія¹⁴, а також написана польською мовою люстрація 1616 року, де двічі фігурує форма «севруки» («Sewruki») ¹⁵.

Усе сказане дає деякі підстави для припущення, що в українській мові етнімічна назва, яка застосовується для позначення населення Сіверщини XIV–XVII ст., має звучати як «севруки». Проте тут мають сказати своє остаточне слово мовознавці, та ще й після ретельного вивчення питання. Адже у пізньосередньовічно-ранньонові часи серед писарів і книжників України, особливо північно-центрально-східної, було багато вихідців з ареалу поширення північноукраїнського наріччя, для якого властива саме форма «севруки». Південно-східного ж, яке послужило основою для унормування сучасної української літературної мови, у досліджувані часи ще не існувало взагалі. І ми не знаємо, як на говорах цього наріччя звучала б назва, що на говорах північного наріччя вимовлялась як «севруки». Адже на час утворення української літературної мови ця етнімічна назва у живому мовленні вже не вживалася. При цьому маймо на увазі, що самі севрюки розмовляли мовою, близькою до східнополіського (лівобережнополіського) говору української мови¹². Тобто їхньою самоназвою (якщо вона звучала саме так), скоріше за все, було «севруки».

Слід також зупинитися й на формі «сіврюки», яку послідовно вживає Олена Русина. Сама дослідниця не пояснює власного вибору форми написання означеної етнімічної назви. Можемо лише припустити, що вона віддає їй перевагу тому, що відстоює ідею тяглості севрюцького населення від давньоруських сіверян. А етнімічна назва останніх писалася у джерелах через літеру «ѣ» – «сѣверъ», яка в сучасній українській мові дає рефлекс «і». Разом з тим авторів цих рядків форму етнімічної назви севрюків (не сіверян), яка б писалася через «ѣ», ні в російських, ні в українських, ні у білоруських джерелах XIV–XVII ст. зустріти взагалі не пощастило. Вона всюди пишеться через «е». Літера «ѣ» зустрілася нам лише в російських джерелах досліджуваних часів у топонімах, пов'язаних із давньою назвою сіверян (що звучала як **сѣверъ**) та їхньої землі (Сѣверо, Сѣвера): «И на Сѣвере мужики севрюки...»; «...і в Сѣверских і в украинных городѣх...»¹⁷; «...изъ Новгородка-Сѣверского...»¹⁸. Українські джерела в аналогічних топонімічних назвах дають «і» (у текстах староукраїнською мовою – «и»), яка, закономірно, є рефлексом колишньої літери «ѣ»: «...з уходовъ тыхъ Сиверскихъ...», «...уходомъ онымъ Сиверскимъ...»¹⁹.

Отже, почекаємо, поки своє слово у визначенні того, яка форма означеної етнімічної назви найбільш характерна для української мови, скажуть мовознавці. Поки що все ж будемо вживати звичну для більшості праць форму «севрюки».

* * *

Територію розселення севрюків окреслюють у межах тодішніх Чернігівського, Новгород-Сіверського, Путивльського та Рильського повітів, а також по ріках Ворсклі, Пслі, Сулі, Удаю, Трубежу, Орелі²⁰. Більшість дослідників, які вивчали цю спільноту, зокрема у кінці XIX – на початку XX ст., вважають, що названі лівобережні ріки були заселеними севрюками переважно у верхів'ях. На думку багатьох із них, у тому числі сучасної дослідниці Сіверщини Олени Русиної, південне Лівобережжя у післямонгольський час чи, принаймні, протягом усього XVI ст. узагалі не мало постійного населення й експлуатувалося лише шляхом ухощництва²¹. Вона цитує Олександра Лазаревського, який вважав, що севрюки «...приходили в південну Лівобережну Україну лише для промислів, як приходили сюди й жителі київського Полісся. Жодних даних для висновку, що севрюки у цей час, тобто в XVI ст., були осілими жителями берегів Сули, Удаю й Ворскли, немає»²². Стосовно цього необхідно зауважити, що обстеження такого роду спорожнілих територій, які проводилися в різних країнах і на різних континентах, як правило, усе ж засвідчують присутність на них хоч і нечисленного (іноді дуже нечисленного), проте постійного населення. Іншими словами, будь-які території ніколи чи майже ніколи не збезлюднюються повністю, якимсь населенням на них усе ж зберігається, незважаючи ні на що. Крім того, ми маємо й прямі свідчення того, що українське Лівобережжя у середніх і навіть нижніх течіях згаданих рік було заселене впродовж усього досліджуваного періоду, включно з XVI ст. І ці поселенці були севрюками. Це ми побачимо дещо нижче, де буде спеціально розглянуто стан заселеності Сіверщини.

Отже, звертаючись безпосередньо до питання меж Сіверської землі та території, заселеної севрюками, дослідники зазначають, що тут немає повної визначеності. Так, Олена Русина вважає, що, виходячи з існуючої джерельної бази, точно визначити межі Сіверської землі на сьогодні неможливо²³. І все ж, територію розселення севрюків дослідниця окреслює достатньо чітко, спеціально зупиняючись на обґрунтуванні її меж. Так, за Русиною, природним кордоном Сіверщини на півдні стали «обширні лісові масиви та заболочені землі в поріччі Остра, верхів'ях Удаю й Ромна, а також на вододілі між Сеймом і верхів'ями Сули, Псла, Ворскли» (до питання визначення південної межі севрюцької території ми ще повернемося). На північному сході лісисте й пагорбкувате межиріччя верхньої Оки та Десни розмежовувало Сіверську землю і володіння «верховських князів», які хоча й належали до 1494 року Литві, проте були вже етнічно російськими теренами, колишніми землями в'ятичів. На півночі територія севрюків відокремлювалася лісовими масивами від Смоленської землі – «області розселення дніпровської групи кривичів». «Природно-географічним рубежем Сіверщини на заході був Дніпро, який споконвічно розділяв землі сіверян та полян». «Що ж до радимичько-сіверянського порубіжжя, – пише Олена Русина, – то ним традиційно вважають межиріччя Сожа й Десни». При цьому, звертаючи увагу на те, що джерела називають сіверськими «низку міст у Посожжі: Гомель (на Сожі), Мглин і Дроків (в поріччі Іпуті)», вона допускає, що сюди в минулому могла відбутися інфільтрація сіверян²⁴.

Територія, заселена севрюками, судячи з усього, залюднена була далеко не рівномірно, що залежало від освоєності даних теренів, а також, особливо на півдні, від стосунків зі степовиками. До того ж, стан залюдненості окремих районів Сіверської землі, особливо наближених до Дикого Поля, періодично зазнавав суттєвих змін. Разом із тим, теренів, які б повністю збезлюднювалися в якийсь період, на Сіверщині, судячи з усього, не було, хоча дуже щільно залюдненою вона, як порубіжна, а також наближена до Степу земля, ніколи не була. Іноді в якихось її районах населення рідшало, емігруючи в інші місцевості, переважно через татарські напади, які призводили також до фізичної загибелі частини людності та захоплення її в полон. Через деякий час, унаслідок зміни суспільно-політичної ситуації, ці терени знову залюднювалися. При цьому, наближена до татарських володінь південна й південно-східна периферія Сіверщини, яка знаходилася в лісостеповій і навіть степовій зонах, була територією колонізації севрюків та експлуатувалася значною мірою шляхом ухощництва. Тому

тут хоч і проживало постійне севрюцьке населення, проте воно не було численним. Севрюки в цих краях трималися переважно лісових ділянок, зосереджених у більшості в річкових долинах.

Після монгольського завоювання потік слов'янського населення на Лівобережжі спрямовувався з півдня колишньої Чернігівщини в Посейм'я. На наближених до Степу теренах Переяславщини, як вважає російський дослідник Вадим Єгоров, унаслідок загибелі та відтоку місцевого населення, тоді утворилася своєрідна буферна зона²⁵. Проте достатньо стабільна політична ситуація, яка встановилася у новоствореній Золотій Орді, сприяла тому, що навіть наближені до степового порубіжжя терени заселили постійне севрюцьке населення. Час від часу з боку степовиків виникала більша чи менша загроза осілому населенню Русі. Це ставалося переважно у часи заколотів та усобиць в Орді, які іноді переростали у громадянські війни. Наприклад, під час війни беклярбека* Ногая, володаря західних областей Золотої Орди, до яких входила Україна, з ханом Токтою, через Лівобережну Україну пройшли три великі військові походи: Токти 1298 року, Ногая 1299 року і знову Токти 1300 року²⁶. Проте усобиці, як правило, не тривали довго, і рано чи пізно стабільність відновлювалась. А з другої половини XIV ст. українське Лівобережжя потрапляє під владу Великого князівства Литовського, що теж сприяло стабільності ситуації. Це сталося близько 1362 року під час «Великої замятні» в Орді, що настала після смерті могутнього хана Узбека і мала наслідком ослаблення влади ординців над руськими князівствами. Литва вже давно чинила «постійні спроби поширити на них свою владу, і лише наявність ординського фактору стримувала литовців. Тепер же за відсутності цього бар'єру шлях для В[еликого] к[нязівства] Л[итовського] було відкрито»²⁷. (Дослідники вважають, що Україна-Русь перейшла під владу Литви на правах кондомініуму.)

Слід зазначити, що допоки зберігалася система удільних князівств, саме їхні володарі займалися справою оборони своїх володінь. І справлялися вони з цим завданням вельми успішно. У кінці XIV ст. була відновлена споруджена ще у давньоруські часи оборонна лінія, яка проходила в долині Сули, верхньої та середньої течії Псла, а також на Ворсклі й Сіверському Дінці – переважно у верхів'ях²⁸. Вона існувала до ліквідації в Україні удільних князівств, останнє з яких – Київське перетворене на воєводство у 1470 році. Успішність оборонних заходів, що їх вживали удільні князі, відзначив дослідник українсько-ординських відносин Борис Черкас. Зокрема, він звертає увагу на той факт, що воїнство середньоазійського завойовника Тимура (Тамерлана), яке 1395 року вогнем і мечем пройшлося по західних улусах Золотої Орди, знищуючи все і всіх на своєму шляху, не зачепило українські землі: «...маршрут Тамерлана, що дугою оминав південний кордон В[еликого] к[нязівства] Л[итовського], яскраво продемонстрував успішну оборонну політику попередніх українських князів, яка, на жаль, так скупо відбита у джерелах»²⁹.

Про стан заселеності Сіверської землі у той час дає уявлення важливе історичне джерело кінця XIV ст. «Список руських міст далеких і близьких», в якому детально перераховуються «городи», тобто лише укріплені поселення. «Список» називає значну кількість сіверських «городів» – укріплених міст і містечок-фортець на українському Лівобережжі, в тому числі в басейнах Сули, Псла, де вони розташовувалися не тільки у верхній, а й у нижній течії, і навіть понад Ворсклою. Всі вони входили до виділеного укладачем «Списку» регіону «киевские городи», у складі якого російський медієвіст Михайло Тихомиров окремо виділив «городи чернігівські». Він зазначає: «Дуже повно представлений у Списку чернігівські міста, якщо зараховувати до них і прикордонні міста по Сулі та Ворсклі, зазначені у Списку. Всього вказано 32 чернігівських гради»³⁰. Це, зокрема: «Остречьскыи, на Десне Чернигов. Омелники. Сновеск. Брянск. Ростовець. Унеятин. Новгород Северьскыи. Трубоческ. Путивль на Семи. Рылеск. Куреск на Тускорє. Коршов на Сосне. А на Суле Снепород. Съкнятин. Грошин. Чемесов. Утешков. Синеч. Кляпечь. Ромен. Ковыла. Ворона. Сал. Песьи кости. Хотень. А на Пьсле Ничян. Городище. Лошици. Бирин. Жолважь. На Ворьскле Хотмышль.»³¹ Крім того, серед «київських городів», які знаходилися на північ від Києва, названо «Дроков.

* Тобто керівника державної адміністрації в Золотій Орді, свого роду прем'єр-міністра.

Гомин», а також «Любечь»³². Їх Тихомиров не зараховує до виділених ним «чернігівських городів», але з них, принаймні Дроків і Любеч усе ж належали до сіверських.

Отже, у часовому відрізку приблизно від 1387 до 1392 року, коли, як визначив Михайло Тихомиров, було створено «Список руських міст далеких і близьких», на українському Лівобережжі знаходилося більше 30 укріплених «городів», не рахуючи сільських та інших неукріплених поселень. Пізніше, в кінці XV – на початку XVI ст., більшість лівобережних «городів», які знаходилися в нижній і середній течії лівобережних рік, були зруйновані в ході татарських нападів. На жаль, удільні князівства, що раніше організовували оборону на місцях, були на той час ліквідовані, дії ж центральної влади у цьому плані виявилися вкрай неефективними. (Хоча залишилися «городища», тобто запусіті міста, зі старими назвами, що їх пам'ятало місцеве населення, кількість якого хоч і зменшилася, проте повністю воно не зникло навіть після таких катаклізмів, про що детальніше піде мова нижче. Саме на цих «городищах» через деякий час знову були засновані поселення, які зберегли старі назви, адже місцеві жителі їх пам'ятали). Проте в часи укладання «Списку» згадані міста, як бачимо, існували. Тобто севрюцьке населення тут було достатньо чисельним.

Окрім «городів», на теренах Сіверщини розташовувалися села, хутори та інші неукріплені поселення. Більш-менш повну їхню кількість, до того ж стосовно різних часових періодів, виявити зможуть лише подальші дослідження. Зважаючи на нестачу писемних джерел, найбільшу надію слід покладати на археологічні обстеження. Вже й сьогодні можна твердити про значну кількість таких поселень. Лише на Переяславщині далеко не планомірно археологічні дослідження виявили більше двадцяти невеликих сіл та хуторів другої половини XIII – XVI ст.

Разом з тим стосовно періоду, який настає після менглігіреєвих походів кінця XV ст. та наступних татарських нападів, з легкої руки люстраторів серед дослідників закріпилася думка про практично повне запусітіння більшої частини українського Лівобережжя у XVI ст. Проте російська дослідниця Нела Багновська, використовуючи джерела, відкриті в архівах Григорієм Анпілоговим та частково його висновки, зазначає, що люстратори спеціально перебільшували цю обставину. Вони, як вважає вчена, зображали дані землі, які з 1503 року належали Московії, такими, що не мали постійного населення, щоб була можливість польським властям роздавати їх у володіння своїм підданам та можновладцям (таким, як, наприклад, князі Вишневецькі) з метою повернення у склад Речі Посполитої. І справді, осіле місцеве севрюцьке населення, хоча й поріділо в результаті татарських нападів, на цих землях, як повідомляють деякі джерела, було.

Найперше, звернімося до результатів археологічних обстежень. Так от, у ході цих досліджень на теренах Лівобережжя знайдено кілька невеликих поселень, які виникли в другій половині XIII – XIV ст. У той же час матеріали, що представляють XV–XVI ст., хоч на них припадають відомі татарські напади, становлять набагато більшу групу пам'яток, у порівнянні з попереднім періодом. До того ж, знайдені вони не лише у Посеймії та поблизу, а й південніше, вже на теренах Переяславщини³³.

Про присутність постійного населення на буцімто повністю спустілому просторі Лівобережжя збереглися також повідомлення деяких писемних джерел. У цьому зв'язку згадаймо епізод, що стосується одного з походів кримців на українські землі у кінці XV ст. Тоді в ході війни за лівобережноукраїнські терени великий князь московський Іван III спонукав свого союзника кримського хана Менглі-Гірея послати у квітні 1493 року сина Ахмед-Гірея з військом напасти на «Литовську землю», тобто на сучасну Україну: «...сына своего Ахметъ Кирея въ головахъ и князей послалъ есми Литовскую землю воевати и разорити»³⁴. Менглі-Гірей посилає з цим військом свого посланця Яниша у супроводі козаків московського князя, щоб потім він особисто розповів московському монархові про те, як Ахмед-Гірей громить Литовську землю, тобто українські терени. І от цьому Янишу, як зазначає Андрій Стороженко, Менглі-Гірей наказує, щоб він, прямуючи до Москви, не заходив у «Русскую землю» (під якою розуміє терени «колишнього Переяславського княжіння – Дніпровське Лівобережжя»), а відхилився східніше і рухався «полям»³⁵. Наводимо текст наказу

Менглі-Гірея: «Опослѣ того молвили: коли въ Русскую землю войдутъ, къ тобѣ къ брату моему не дойдутъ отъ севрюковъ, которые ѣжжалые люди, вѣдая то слово, молвили. Надѣйся, пригожь то съ семь Янышемъ твоихъ кзаковъ полемъ бы шли, молвя. И сыну своему Ахметъ-Кирею такъ есми приказаль, чтобы ихъ полемъ отпустилъ. Съ моимъ паробкомъ съ Янышемъ твоихъ кзаковъ велѣлъ есми отпустить. И нынѣчи въ тѣхъ ярлыкѣхъ такъ было написано, что полемъ пошли съ моимъ съ паробкомъ съ Янышемъ твои казаки того дѣля, чтобы тебѣ брату моему вѣдомо было. Молвя, жиковиною запечяталь грамоту послалъ есми. Съ семь съ Янышемъ съ паробкомъ о тѣхъ дѣлѣхъ изъ усть словомъ приказаль есми, такъ бы еси вѣдалъ»³⁷. Тобто цей Яниш в умовах ведення бойових дій мав остерігатися севрюків, оскільки вони дуже небезпечні вороги — люди кінні («ѣжжалые»), а значить здатні наздогнати й захопити в полон ханських посланців³⁷. І в такому випадку вони до великого князя московського Івана III, якого Менглі-Гірей називає за усталеним між монархами звичаєм «братом», не дойдуть («не дойдутъ отъ севрюковъ»). А севрюки ці проживали десь на сучасному Лівобережжі.

Точнішу локалізацію місць проживання згаданих севрюків можна визначити з опису маршруту послів московського великого князя до Криму, які, вже після захоплення Московією Сіверщини, 1516 року пройшли Лівобережжям до нижнього Дніпра. Кожен із цих послів — боярин Іван Григорович Мамонов і «середній чоловік» Ілля Челищев, склали повідомлення про свою поїздку³⁸. З цих повідомлень ми дізнаємося, що севрюки мали десь поблизу «вотчини», де вони «съ санми пометали кони», тобто залишили сани з кінями. Адже незадовго до цього був великий снігопад, а потім сталася відлига й утворився різучий, крупинкоподібний сніг, який ще й покрився кіркою. Коні не могли пересуватися по такому снігу й тягти сани. Довелося рухатися на «нартах», тобто на лижах. Залишити сани, а тим більше коней, севрюки могли лише там, де їх хтось міг доглянути, тобто у якихось поселеннях, що в документі названі їхніми «вотчинами». Андрій Стороженко зробив спробу визначити місцевості, де ж знаходились означені «вотчини». Він указує, що Мамонов у січні 1516 року занотував: «...как вышоль изъ Путивля, да Сулу перешодъ, пошли по засулу межъ Сулы и Псла къ устью ко Пселскому, а захотели... Днѣпръ лѣсти на усть Псла...»³⁹. А Ілля Челищев у січні наступного 1517 року писав: «Пришоль есми... въ Путивль въ первое воскресенье по Крещеньѣ Христовѣ, изъ Путивля есми... пошелъ въ поле въ недѣлю на Офонасьевъ день (18 січня. — **В. Б.**), а подьячаго есми, государь, твоего Коростку Онофѣрева отпустилъ къ тебѣ ко государю наранѣ Офонасьева дни въ понедѣльникъ съ первого стану съ Рышова, а самъ есми... пошоль перебродомъ до Сулы, что севрюки шли съ Сѣверы. А отъ Сулы... казувають до Псла... казувають, снѣги велики, а Псломя... снѣги, казувають малы. А Сула мнѣ... лѣзтъ, ожъ дасть Богъ, во Лепетцкіе волости, а отъ Клетецкіе волости... ожъ дасть Богъ, идти мнѣ къ усть-Пслу, къ Нѣпру...»⁴⁰ «Із цих повідомлень ясно, — робить висновок Стороженко, — що «вотчини» севрюків, тобто поселення, де вони залишили коней із саньми, лежали в межах нинішньої Полтавської губернії в басейнах рік Сули й Псла»⁴¹.

Як приклад існування на Лівобережжі поселень з постійними мешканцями Нела Багновська називає також «селище» Глинсько на Ворсклі, яке фігурує в люстрації Канівського замку 1552 року. Цей випадок ми розглянули у статті, присвяченій відносинам севрюків з українцями, росіянами й білорусами⁴². Проте, гадаю, треба навести документ ще раз: «...а другое селище и городище за Днепромъ у Севере на рецѣ Ворскле, на имя Глинско»⁴³ (в люстрації помилково замість «Севере» зазначено «Сквере»). Селище було населене весь час, і його власник Михайло Грабунович з Канева отримував «дани отъгуль 4 кади меду присного»⁴⁴. З великою долею ймовірності слід припустити, що йдеться про сучасне селище Глинське в Зіньківському районі Полтавської області, що було засноване на землях князів Глинських у середині XV ст., хоча на його місці ще у VIII–XIII ст. існувало давньоруське городище. Крім того, й інші землі у середній та верхній, і навіть, частково, у нижній, течії лівобережних рік, очевидно, ще на початку XVI ст. мали постійне севрюцьке населення.

Проте перш ніж про них вести мову слід, гадаю, розглянути боротьбу між Річчю

Посполитою і Московією, яка розгорнулася у XVI ст. за Лівобережжя та поступово наростала. Чи не призвела вона, як і татарські напади, до його спустошення? Отже, після того, як ці терени на початку згаданого століття перейшли під владу Московії, українські магнати і багаті пани за підтримки центральної влади стали організувати регулярні напади на них. У ході цих нападів лівобережні землі захоплювалися, про що читаємо в російських джерелах: «...и в Севере в Черниговском уезде многими землями хотят владети, а иными и владеют, и насильства нашим людем чинят великие», а також: «...а из Острявы езжая за рубеж в нашу отчину в Черниговской уезд в Моровское городище, а угоды и озером Рясиным и иными многими месты Черниговского уезда владеют»⁴⁵. Про такі територіальні захоплення зустрічаємо інформацію в списку «обидных дел», який вручили представники московської влади членам річпосполитського посольства 1592 року – посланцеві Павлу Волку і гінцю Мартину Сушському: «Да в нынешнее ж перемирное время (тобто під час миру, укладеного 1582 року при закінченні Лівонської війни. – **В. Б.**) близко нашего рубежа Путивльского уезда и Ноугородцкого князь Александро Вишневецкой поставил новую слободу и острог на Лубне, и город хочет делати, а на Прилутцком городище на реке на Удое в Черниговском уезде слободу ж ставитъ хочет»⁴⁶. Поступово Олександр Вишневецький та інші організатори територіальних захоплень чи, як вони небезпідставно вважали, повернення лівобережних теренів, свої дії переносили й на більш віддалені землі Сіверщини. Зокрема, у згаданому списку «обидных дел» фігурують уже і повіти фактично центру Сіверської землі: «И ныне приходя ис тех мест с Лубны в Путивльской уезд, и в Черниговской, и в Рьльской, и в Ноугородцкой уезд...»⁴⁷. У названому списку спеціально звернено увагу на підтримку, яку такі магнати, як Олександр Вишневецький та інші пани, що захоплювали лівобережні землі і спрямовували на них людей з козацьких районів України, мали від центральної влади Речі Посполитої. При цьому підкреслюється, що їхні інтереси, а також інтереси Речі Посполитої взагалі вже поширювалися і на віддалені від Дніпра терени: «А из Канева, и из Черкас, и ис Переяславля ваши люди приходя в Путивльской, и в Рьльской, и Новгорода Северского в уезд, безпрестани воинским обычаем, станичников и бортников побивают, и в рыбных ловлях рыбу ловят, и станы ставят, а посылают де их в нашу землю ис Канева, и из Черкас, и из Переяславля, и с Лубен державцы»⁴⁸.

Аналогічні дії річпосполитських підданих, що мали на меті не лише напади на землі підмосковської Сіверщини з метою грабунку, а й захоплення цих територій, тривали і надалі. Причому нападники дісталися навіть віддаленої Дроківської волості. Про це ми дізнаємося зі списку «обидных дел», посланого з Москви цього ж 1592 року «к Жигимонту королю с посланником с Офонасьем с Резановым»⁴⁹ (посольство Афанасія Дмитровича Резанова). І так само нападників підтримувала влада Речі Посполитої: «И которые черкасы ис тех городов государевым людем в руки попали, и они сказывали, что посылают их ис Переяславля киевского воеводы урядник пан Чирский да княж Александров урядник Вишневецкого князь Лыко Нароком и велят им государевы проезжие станицы громить и грабить»⁵⁰.

До речі, у нападах загонів річпосполитських (а по суті в більшості українських) феодалів брали активну участь і втікачі з московських земель, які перебігали на територію Речі Посполитої, рятуючись від зростаючого феодалного гніту в тодішній Московії. На це спеціально звертає увагу Григорій Анпілогов, наводячи численні факти таких дій⁵¹. При захопленні, а фактично поверненні підданими Речі Посполитої сиверських земель, їхніх тодішніх володільців – переселених у XVI ст. сюди з інших регіонів Московії російських дітей боярських (назва соціального стану), інших служилих людей, селян, а також, судячи з документів, частково і давніх місцевих жителів стали систематично витісняти. Наприклад, в одному зі списків «обидных дел» повідомляється, як князь Олександр Вишневецький поставив нову слободу і острог «на Лубне», і його збройні загони «...людей наших севрюков из наших волостей выбили... больше двухсот человек побили. (...) И ныне приходя с тех мест с Лубны в Путивльской уезд, и в Черниговской, и в Рьльской, и в Ноугородцкой уезд, и наших сиверских городов и уезды по многим местам, наших детей боярских и севрюков бьют

и грабят и досмерти забивают и в нашу землю во многие места вступаются, и угодыя всякими владеют, и рыбу ловят»⁵².

І все ж, незважаючи на всі ці соціально-політичні катаклізми, принаймні частина севрюків і далі продовжувала мешкати на землях, що їх захоплювали українські магнати під покровительством Речі Посполитої на Лівобережжі, яке в той час належало Московії. Тим більше, що, як випливає з цитованого документа, річпосполитська експансія після перших нападів на ближні землі була перенесена на північніші терени, які, очевидно, також планувалося відібрати у Московії. Слід мати на увазі і можливість перебільшення збитків від указаних нападів у списках «обидных дел», які московська влада передавала польській стороні. Про севрюків, що продовжували проживати на землях, які відторгалися від володінь Московії, теж дізнаємося з документів. Це, зокрема, вже наведений нами в одній зі статей⁵³ документ (процитуймо його ще раз) про те, як 1638 року польські пани надали московським боярам «Листъ князя Михаила Вишневецкаго, старосты Черкаскаго, подъ дачею въ Черкасѣхъ, лѣта 1570, мѣсяца Ноября 15 дня, который вызволяетъ Севрюковъ Байбузиныхъ Ворскольскихъ отъ податей всякихъ городовыхъ», а також «Листъ судовый межъ Севрюками Ворскольскими пана Проскуриными и пана Байбузиными вотчины ихъ на Ворсклѣ, подъ дачею въ Черкасѣхъ, лѣта 1590, мѣсяца Ѳюля 14 дня, которому листу уже 48 годъ»⁵⁴. Тобто, як бачимо, ці севрюки, що проживали на захопленій Москвою Сіверщині, у часи складання названих документів уже вважалися підданими нових власників, яких, зрештою, змінили князі Вишневецькі.

Лев Падалка також зазначав, що у першій половині XVII ст. на території Черкаського староства мешкали севрюки, які, за даними люстрації Київського воєводства 1616 року, підлягали юрисдикції винятково своїх панів⁵⁵. Вони теж були постійними жителями тієї частини Лівобережжя, де знаходилися підвладні Черкаському замку землі. У тексті самої люстрації про це сказано: «Також Севруки (Sewrukі), або данники, що мешкають у Черкасах, від юрисдикції пана старости вільні і їй не підлегли; як міщани та обивателі тамошні, котрі перед нами були, то зізнались, що то добра їхні власні дідичні у тих Севрюків, тільки що з того ґрунту міського, на котрому ґрунті сидять, куніцню до замку дають»⁵⁶.

Як бачимо, в цитованих документах ідеться про севрюків, які й надалі, у другій половині XVI – XVII ст., продовжували мешкати на землях українського Лівобережжя понад рікою Ворсклою та поблизу, в нижніх течіях сусідніх рік, що так чи інакше контролювалися Річчю Посполитою або ж із часом перейшли під її владу. Очевидно, деь там проживали й севрюки, розповідь яких лягла в основу оповідання Петра Могили про пустельника Григорія, якого ці промисловці зустріли в лісі над річкою Оріль 1620 року*. Адже розповіли вони монахам про цю зустріч коли перебували «въ оброцѣ суще въ монастырѣ печерскомъ»⁵⁷, тобто, як зазначає Михайло Грушевський, у Печерському монастирі «на обов'язковій роботі»⁵⁸. А таку роботу навряд щоб відбували мешканці дуже віддалених від Києва теренів підросійської Сіверщини.

Наведені приклади підтверджують наше припущення про тяглість севрюцького населення не лише у верхів'ях лівобережних рік, але й на наближених до Дніпра теренах українського Лівобережжя.

Найпівденніше севрюцькі поселення, ймовірно, сягали Дніпра в районі найбільшого вигину його річища на схід, де в нього впадає річка Самара. Зокрема, севрюки там проживали у кінці XVII – на початку XVIII ст. Про це дізнаємося з документів, які стосуються будівництва російською владою та подальшого існування Новобогородицької (в межах сучасного Дніпропетровська) і Новосергієвської (на схід від цього міста) фортець на ріці Самарі, у поселенців яких періодично виникали конфлікти як із запорожцями, так і з давніми місцевими мешканцями, серед яких фігурують і севрюки⁵⁹. Згадана річка Оріль, де знаходилися мисливські й рибальські угіддя севрюків, розповідь яких лягла в основу оповідання Петра Могили, теж знаходиться в тому ж районі, дещо північніше й північно-західніше Самари, і теж біля великого ви-

* Висловлюю щиро вдячність колезі з Полтави п. Костянтинові Рахну з те, що він звернув мою увагу на це джерело.

гину річища Дніпра на схід. До річі, саме у місці зазначеного вигину Дніпра севрюки виводили до його річища послів московського великого князя до Криму, куди вони прямували Лівобережжям узимку 1516 року, про що йшлося вище. Судячи з наведених фактів, саме тут тоді знаходився південно-західний край севрюцької території: «...до Самара дошли есмя совсѣмъ поздорову и Самару... перешли есмя поздорову, на Крещенье Христово, а по твоему по государьскому приказу туто намъ было на усть Самара за Днѣпръ лѣсти...»⁶⁰.

А терени по ріках Самара й Оріль – це вже територія Вольностей Війська Запорозького, що на північному сході доходила до Сіверського Дінця, в долині якого лежали південні й південно-східні уходи севрюків. Тобто північні та північно-східні територіальні володіння запорожців включили давні землі севрюків. Останнім часом археологи почали знаходити свідчення безперервності існування поселень і, відповідно, місцевого нижньодніпровського населення від давньоруських часів до козацьких. Одним із таких поселень є Самарь. Історія цього запорозького містечка, на місці якого з другої половини XVII ст. збудовано згадану вище Новобогородицьку фортецю, сягає ще XIII–XIV ст. Як зазначає дніпропетровська дослідниця Ірина Ковальова, «археологічно зафіксована безперервність існування на її площі передуючих у часі поселень. Тим самим нам відомі історичні попередники мешканців козацької Самарі, якими було неоднорідне в етнічному відношенні слов'яно-кочівницьке населення золотоордського часу»⁶¹. І серед цієї людності, яка мешкала там, де виникла Самарь, судячи з наведених фактів, були й севрюки. А отже, можемо з повним правом припустити, що серед населення, яке проживало на теренах, де виникло Запорозжя, були не лише бродники⁶² тощо, а й севрюки. І вони, таким чином, теж можуть вважатися попередниками запорозького козацтва.

Отже, на півдні та південному заході територія розселення севрюків доходила до Дніпра, включаючи й нижні течії лівобережних рік, аж по Самару й Оріль. І таким чином практично все Лівобережжя, за винятком крайніх південних чисто степових теренів, слід зараховувати до їхньої етнічної території. Хоча, звичайно, густина севрюцького населення на цих південних, наближених до Дикого Поля, землях була незначною.

1. *Сухоруков В. Д.* Историческое описание земли Войска Донского. – Новочеркасск, 1867. – Т. I. – С. 5 (книга написана до смерті автора в 1841 році).

2. *Карпов Г.* История борьбы Московского государства с Польско-Литовским. 1462–1508. – Москва, 1867. – С. 39.

3. *Соловьев С. М.* История России с древнейших времен. Изд. 2-е. – Санкт-Петербург, 1896. – Кн. II. – Т. VII. – Стб. 641; Т. VIII. – Стб. 760; *Рыбаков Б. А.* Поляне и северяне // Советская этнография. Сб. статей. – Москва; Ленинград, 1947. – Вып. VI–VII. – С. 93–94; *Коткова Н. С.* Названия русских бортных знамен – историко-лингвистический источник // Исследования по лингвистическому источниковедению. – Москва, 1963. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ruslang.ru/doc/lingistoch/1963/08-kotkova.pdf>; *Антилогов Г. Н.* Бортные знамена как исторический источник (По Путивльским и Рыльским переписным материалам конца XVI и 20-х годов XVII в. // Советская археология. – 1964. – № 4; *Шенников А. А.* Княжество потомков Мамая (к проблеме «запустения» Юго-Восточной Руси в XIV–XV вв.) // *Гумилев Л.* Древняя Русь и Великая степь: В 2-х кн. – Москва, 1997. – Кн. 2. – С. 463, 465; *Багновская Н. М.* Севрюки: население Северской земли в XIV–XVI вв. – Москва, 2002; *Ракитин А. С.* Севрюки – коренное население Северской земли. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://diderix.petergen.com/rgd-svr.htm>

4. *Владимирский-Буданов М. Ф.* Население Юго-Западной России от второй половины XV в. до Люблинской унии (1569) // Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссиею для разбора древних актов. – К., 1890. – Ч. 7. – Т. 2. – С. 46, 134, 175–176, 189; *Лазаревский Ал.* Лубенщина и князя Вишневецкие (1590–1648 гг.). – К., 1896. – С. 13; *Багалея Д. И.* Очерки из истории колонизации и быта степной

- окраины Московского государства. – Москва, 1887. – С. 75; *Падалка Л. В.* Прошлое Полтавской территории и ее заселение: Исследование и материалы с картами. – Полтава, 1914. – С. 46, 100–101, 193; *Василенко Н. П.* Очерки по истории Западной Руси и Украины. – К., 1916. – С. 484–488, 532.
5. *Слюсарский А. Г.* Социально-экономическое развитие Слобожанщины XVII–XVIII вв. – Харьков, 1964. – С. 50.
6. *Стороженко А. В.* Стефан Баторий и днепровские козаки: исследования, памятники, документы и заметки. – К., 1904. – С. 10, 11, 12.
7. *Грушевський М.* Історія України-Руси. – К., 1993. – Т. III. – С. 153; *Андріяшев О.* Нарис історії колонізації Переяславської землі до початку 16 в. // Записки історично-філологічного відділу ВУАН. – К., 1931. – Т. XXVI. – С. 20–27.
8. *Стрижак О.* Етнімія Птолемеєвої Сарматії. У пошуках Русі. – К., 1991. – С. 111.
9. *Русина О. В.* Сіверська земля у складі Великого князівства Литовського. – К., 1998. – С. 40–41, 47–53 та ін.; *Й ж.* Сіврюки // Енциклопедія історії України. – К., 2012. – Т. 9. – С. 572.
10. *Мавродин В. В.* Очерки истории Левобережной Украины (с древнейших времен до второй половины XIV века). [Изд. 2-е] – Санкт-Петербург, 2002. – С. 371, 373 (Перше видання книги з'явилося 1940 року).
11. Списокъ Быховца // Полное собрание русских летописей (далі – ПСРЛ). – Т. 17. Западнорусские летописи. – Санкт-Петербург, 1907. – С. 519; Хроника Литовская и Жмойтская // ПСРЛ. – Т. 32. Белорусско-литовские летописи. – Москва, 1975. – С. 77.
12. *Климчук Ф. Д.* К этноязыковой истории Днепровского Левобережья (в связи с проблемой этногенеза горюнов). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://severyane.ucoz.com/publ/1-1-0-10>
13. Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссиею для разбора древних актов (далі – Архив ЮЗР). – К., 1886. – Ч. 7. – Т. 1. – С. 87, 89, 604; *Лазаревский Ал.* Послесловие // Малороссийские переписные книги 1666 года. С послесловием Ал. Лазаревского. – К., 1900. – С. 102, 104.
14. Собственноручныя записи Петра Могилы // Архив ЮЗР. – К., 1887. – Ч. 1. – Т. 7. – С. 85.
15. Архив ЮЗР. – К., 1890. – Ч. 7. – Т. 2. – С. 316.
16. *Железняк М. Г.* Східнополіський (лівобережнополіський) говір // Українська мова. Енциклопедія / Ред. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк. Вид. 2-е, виправлене і доповнене. – К., 2004. – С. 673–674.
17. Сборник Императорского Русского Исторического Общества. – Москва, 1912. – Т. 137: Памятники дипломатических сношений древней России с державами иностранными. (Памятники дипломатических сношений Московского государства с Польско-Литовским государством. Т. IV. 1598 – 1608 гг.). – С. 243, 259.
18. ПСРЛ. – Т. XIII. Ч. II: Дополнения к Никоновской летописи. Так называемая Царственная книга. – Санкт-Петербург, 1906. – С. 367.
19. Архив ЮЗР. – Ч. 7. – Т. 1. – С. 103.
20. *Багновская Н. М.* Севрюки: население Северской земли в XIV–XVI вв. – С. 22–24.
21. *Русина О. В.* Сіверська земля у складі Великого князівства Литовського. – С. 45.
22. *Лазаревский Ал.* Лубенщина и князя Вишневецкие... – С. 13.
23. *Русина О. В.* Сіверська земля у складі Великого князівства Литовського. – С. 41–42.
24. Там само. – С. 47–53.
25. *Егоров В. Л.* Историческая география Золотой Орды в XIII–XIV вв. – Москва, 1985. – С. 37–38.
26. *Черкас Б.* Західні володіння Улусу Джучи: політична історія, територіально-адміністративний устрій, економіка, міста (XIII–XIV ст.). – К., 2014. – С. 137.
27. Там само. – С. 189.

28. *Беляева С. А.* Южнорусские земли во второй половине XIII – XIV в. – К., 1982. – С. 30, 31.
29. *Черкас Б.* Західні володіння Улусу Джучи... – С. 224.
30. *Тихомиров М. Н.* Список русских городов дальних и ближних // Исторические записки. – Москва, 1952. – Т. 40. – С. 232.
31. Там само. – С. 223.
32. Там само. – С. 224.
33. *Юрченко О. В.* Переяславщина в другій половині XIII – XVI ст. (історико-археологічний огляд) // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – Луганськ, 2004. – № 9. – С. 219–225. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gisgroup.narod.ru/PIZNYOSER.htm>
34. Сборник Императорского Русского Исторического Общества. – Санкт-Петербург, 1884. – Т. 41: Памятники дипломатических сношений древней России с державами иностранными. (3. Памятники дипломатических сношений Московского государства с азиатскими народами: Крымом, Казанью, Ногайцами и Турцией, за время Великих Князей Иоанна III и Василия Иоанновича. Ч. 1 (годы с 1474 по 1505)). – С. 188 (№ 41).
35. *Стороженко А. В.* Стефан Баторий и днепровские козаки... – С. 10.
36. Сборник Императорского Русского Исторического Общества... – Т. 41. – С. 188 (№ 41).
37. *Стороженко А. В.* Стефан Баторий и днепровские козаки... – С. 11.
38. Сборник Императорского Русского Исторического Общества. – Санкт-Петербург, 1895. – Т. 95: Памятники дипломатических сношений древней России с державами иностранными. (7. Памятники дипломатических сношений Московского государства с Крымом, Ногаями и Турцией: Т. 2) – С. 225, а також с. 425–426.
39. Там само.
40. Там само – С. 425–426.
41. *Стороженко А. В.* Стефан Баторий и днепровские козаки... – С. 12.
42. *Балушок В.* Загадкові севрюки: 3. Між українцями, росіянами та білорусами // Сіверянський літопис. – 2016. – № 2 (128). – С. 23.
43. Архив ЮЗР. – Ч. 7. – Т. 1. – С. 103.
44. Там само.
45. Выписи из статейного списка посольства Павла Волка и Мартина Сушского // *Антилогов Г. Н.* Новые документы о России конца XVI – начала XVII вв. – М., 1967. – С. 73, 74.
46. Там само.
47. Там само. – С. 74.
48. Там само.
49. Выписи из статейного списка посольства Афонасия Резанова // *Антилогов Г. Н.* Новые документы о России конца XVI – начала XVII вв. – Москва, 1967. – С. 86.
50. Там само. – С. 91.
51. *Антилогов Г. Н.* Выписи из статейного списка «польские дела» за 1592–1593 гг. // *Антилогов Г. Н.* Новые документы о России конца XVI – начала XVII вв. – Москва, 1967. – С. 19–20.
52. Выписи из статейного списка посольства Павла Волка и Мартина Сушского. – С. 73–74.
53. *Балушок В.* Загадкові севрюки: 3. Між українцями, росіянами та білорусами. – С. 23–24.
54. Дворцовые разряды, высочайшему повелению изданные II-м отделением собственной Его Императорского Величества канцелярии. – Т. II (с 1628 по 1645 г.). – Санкт-Петербург, 1851. – Стб. 901.
55. *Падалка Л. В.* Прошлое Полтавской территории и ее заселение... – С. 46.
56. Архив ЮЗР. – Ч. 7. – Т. 2. – С. 316.
57. Собственноручныя записи Петра Могилы. – С. 88.
58. *Грушевський М.* Історія української літератури. – К., 1995. – Т. VI. – С. 582–585.

59. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків / У 3 т. Редкол.: П. С. Сохань (голова) та ін. – К., 1991. – Т. 3. – С. 49, 277.

60. Сборник Императорского Русского Исторического Общества... – Т. 95. – С. 225.

61. Ковальова І. Ф. Місце Самарі у системі пам'яток України козацьких часів // Заповідна Хортиця. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Історія запорозького козацтва в пам'ятках та музейній практиці». Зб. наукових праць. – Запоріжжя, 2010. – С. 320.

62. Див.: Козловський А. Населення Південного Подніпров'я в другій половині XIII – середині XV ст. // Ruthenica. – К., 2002. – Т. I.

Васи́лій Бала́шок

Загадочные севрюки: 5. Проблема названия. Территория и состояние ее заселенности

У статтє ставиться проблема определения этнонимического названия севрюков, поскольку литература и источники дают ряд ее разночтений. Также уточняются границы севрюцкой этнической территории, в частности, на юге и юго-западе.

Ключевые слова: этноним, севрюки/севруки/сиврюки, территория, население, места проживания, поселения, Левобережье.

Vasyl Balushok

Enigmatic Sevriuks: 5. Name Problem. Territory and State of Its Occupancy

There are various forms of the Sevriuk ethnonym in literature: Sevriuks, Sevruks, and occasionally, Sivriuks. In so doing, sources from Ukraine primarily give the Sevruks form, while Russian sources customarily contain the form of Sevriuks, which are completely in keeping with peculiarities of Russian language. However, the Sevruks form corresponds with features of Northern Ukrainian dialects, as well as the Belarusian language. And the Southeastern dialect, as far back as at the times of Sevriuks/Sevruks, did not exist yet, therefore we do not have knowledge of how this ethnonymical appellation would be pronounced in the vernacular of speakers of this dialect being taken as a basis of Ukrainian literary language.

There has been firmly established an opinion in literature that on Ukrainian territories, the Sevriuks, particularly in the XVIth–XVIIth centuries, resided only in the utmost East and on the upper reaches of Left-Bank Ukraine rivers. At the same time, some written and archaeological sources provide documentary evidence of the fact that although small yet constant Sevriuk population lived on the whole of Left-Bank Ukraine territory, including the lower reaches of the rivers of Psel, Vorskla, and Samara, as well as on the riverheads of the Siverskyi Donets, – to the very Dnipro, except for extreme southern steppe regions.

Keywords: ethnonym, Sevriuks/Sevruks/Sivriuks, territory, population, residence, settlement, Left-Bank Ukraine.